

تأثیر محلول پاشی متانول و مقدار آبیاری بر عملکرد و اجزای عملکرد نخود (*Cicer arietinum* L.)

شهربانو طاهرآبادی^{۱*} - مهدی پارسا^۲ - احمد نظامی^۳

تاریخ دریافت: ۹۰/۶/۷

تاریخ پذیرش: ۹۰/۸/۱۵

چکیده

تحقیقات اخیر نشان می دهد که محلول پاشی متانول موجب افزایش رشد و نمو گیاهان زراعی سه کربنه در مناطق خشک می شود. به همین منظور آزمایشی به صورت اسپلیت پلات بر پایه بلوک کامل تصادفی با سه تکرار در سال ۱۳۸۸ در مزرعه تحقیقاتی دانشکده کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد اجرا شد. آبیاری با سه مقدار ۱۰۰، ۷۵ و ۵۰ درصد نیاز آبی و محلول پاشی متانول در چهار سطح بدون محلول پاشی (M0)، محلول پاشی ۲۰ درصد (M1)، ۴۰ درصد (M2) و ۶۰ درصد حجمی متانول به ترتیب عوامل اصلی و فرعی آزمایش بودند. محلول پاشی متانول در طی فصل رشد سه مرتبه با فواصل ۱۰ روز بعد از شروع غلاف دهی بر روی شاخساره بوته های نخود محلول پاشی شد. نتایج نشان داد که محلول پاشی متانول اثرات معنی داری بر روی عملکرد و اجزای عملکرد داشت. به طوری که محلول پاشی متانول با غلظت ۶۰ درصد حجمی بیش از سایر تیمارها بر عملکرد و اجزای عملکرد موثر بود. محلول پاشی ۶۰ درصد ارتفاع بوته، تعداد شاخه، تعداد غلاف ساقه اصلی، تعداد غلاف ساقه فرعی، تعداد دانه در بوته، وزن صد دانه، وزن دانه در بوته و عملکردهای بیولوژیک و دانه را افزایش داد.

واژه های کلیدی: نخود (*Cicer arietinum* L.)، متانول، آبیاری، عملکرد، پروتئین

مقدمه^۱

این همه جمعیت نخواهد بود، بنابراین با در نظر گرفتن اهمیت حبوبات به عنوان یکی از منابع تامین کننده پروتئین انجام هر گونه تحقیق در زمینه کاهش اثرات خشکی با ارزش خواهد بود. بیشتر این راهکارها در یافتن راهی جهت کاهش تعرق، حفظ تثبیت دی اکسید کربن و کاهش تنفس نوری در شرایط تنش خشکی می باشد (۳۰). نخود سیکل فتوسنتزی ۳ کربنه دارد که دی اکسید کربن را از طریق چرخه کلون تثبیت می کند. گیاهان سه کربنه تحت گرمای شدید، تنش آبی و نور زیاد به علت کاهش غلظت دی اکسید کربن داخلی برگ ها و افزایش غلظت اکسیژن، تنفس نوری می کنند. تنفس نوری می تواند تا ۲۰ درصد سبب اتلاف کربن در گیاهان شده و در نهایت منجر به کاهش عملکرد شود (۱۸). بنابراین بکار بردن موادی که بتوانند سبب افزایش غلظت دی اکسید کربن در گیاه شود، موجب تثبیت عملکرد در گیاهان می شود. یکی از راهکارهای افزایش غلظت دی اکسید کربن در گیاهان استفاده از ترکیباتی نظیر متانول، اتانول، پروپونال، بوتانول و همچنین استفاده از اسیدهای آمینه گلیسین، گلوتامات و اسپاراتات می باشد (۲۷). در این بین متانول به علت اینکه ساده ترین فرآورده گیاهی است که خود در گیاه طی مراحل اولیه بزرگ شدن برگ ها در اثر دمتیلاسیون پکتین، تولید و به محیط

حبوبات از منابع مهم پروتئین گیاه بوده که در اکثر غذاهای مردم به خصوص اقشار کم درآمد مورد استفاده قرار می گیرد (۱۴). حبوبات با تثبیت زیستی نیتروژن نقش مهمی در حاصلخیزی خاک دارند و در حقیقت هر بوته ای از حبوبات را می توان به تنهایی به عنوان یک کارخانه کوچکی از کود شیمیایی نیتروژن در نظر گرفت (۲). تنش خشکی یکی از مشکلات عمده تولید گیاهان زراعی در ایران و جهان به شمار می رود و تهدید جدی برای تولید موفقیت آمیز محصولات زراعی در سراسر جهان است (۲۳). کشور ایران با متوسط بارندگی ۲۶۰ میلیمتر جزء مناطق خشک و نیمه خشک محسوب می شود و نیمی از اراضی قابل کشت کشورمان در این مناطق قرار دارند (۱۱). با روند فعلی رشد جمعیت، تولیدات مواد غذایی در آینده قطعاً جوابگوی

۱-۲ و ۳- به ترتیب دانشجوی کارشناسی ارشد، استادیار و دانشیار گروه زراعت و اصلاح نباتات، دانشکده کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد

* نویسنده مسئول: (Email: sh_taherabadi2009@yahoo.com)

آزمایشی به صورت اسپلیت پلات بر پایه بلوک کامل تصادفی در سه تکرار در اسفند سال ۱۳۸۸ در مزرعه پژوهشی دانشگاه فردوسی مشهد به اجرا در آمد. آبیاری با سه مقدار ۱۰۰، ۷۵ و ۵۰ درصد نیاز آبی و محلول پاشی متانول در چهار سطح بدون محلول پاشی (M0)، محلول پاشی ۲۰ درصد (M1)، ۲۰ درصد (M2) و ۶۰ درصد حجمی متانول به ترتیب عوامل اصلی و فرعی آزمایش بودند. تیمار آبیاری پس از استقرار کامل گیاهچه‌ها در مرحله چهار برگی اعمال شد. میزان آب آبیاری توسط نرم افزار AGWAT عزیزاده و همکاران (۴) محاسبه شد. نیاز آبی نخود در مشهد بر اساس این نرم افزار، ۴۰۰۰ متر مکعب در هکتار تعیین شد. سیستم آبیاری بصورت فارو تحت فشار با کنتور حجمی با دقت ۰/۰۰۰۱ متر مکعب، به فاصله هر ۷ روز و مستقل برای هر کدام از تیمارها بود. همچنین میزان آب وارده به خاک از طریق بارندگی با استفاده از داده‌های ایستگاه هواشناسی محاسبه و مقادیر آن از آب آبیاری کسر می شد. همچنین برای جلوگیری از نشت آب هر کرت به کرت دیگر و یکسان و یکنواخت نگه داشتن آب در کرت‌ها قبل از آبیاری پشته‌ها توسط کارگر ترمیم شدند. قبل از کاشت عملیات تهیه زمین شامل شخم با گاواهن برگردان دار، دیسک زنی و کرت بندی انجام گرفت. به منظور مصونیت بذر از عوامل بیماری‌زای خاکریزی کلیه بذرهای قبل از کاشت با استفاده از سم بنومیل به نسبت دو در هزار، ضد عفونی شدند. هر کرت شامل چهار ردیف به طول ۴/۵ متر و فاصله بین ردیف ۰/۵ متر بود. بذرهای نخود در وسط پشته‌ها در عمق ۴ سانتی متر و با فاصله ۸ سانتی متر کاشته شدند. فاصله بین کرت‌ها ۱ متر و فاصله بین بلوک‌ها ۱ متر در نظر گرفته شد. علف‌های هرز در طول فصل توسط وجین دستی کنترل شدند. متانول در طی فصل رشد سه مرتبه با فواصل ۱۰ روز یکبار اوایل گل دهی، اوایل غلاف دهی و هنگام پر شدن دانه‌ها بر روی بوته‌های نخود در ساعت ۱۸ محلول پاشی شد. نازل محلول پاش در ارتفاع ۵۰ سانتی متری بالای بوته‌های نخود نگه داشته شد و محلول پاشی بوته‌ها تا زمان جاری شدن محلول متانول بر روی برگ‌ها ادامه پیدا کرد. به منظور تعیین عملکرد بیولوژیک در زمان رسیدگی با حذف ردیف‌های حاشیه بوته‌های قسمت پایین هر کرت برداشت شد و در کیسه قرار داده و سپس توزین شد. همزمان با برداشت، تعداد ۵ بوته از هر کرت به منظور اندازه‌گیری اجزای عملکرد شامل تعداد غلاف ساقه اصلی، تعداد غلاف ساقه فرعی، تعداد دانه ساقه اصلی، تعداد دانه ساقه فرعی و وزن دانه ساقه اصلی و فرعی جداگانه برداشت شده و به آزمایشگاه منتقل شدند. پس از جداسازی دانه از کاه و توزین دانه‌ها، عملکرد دانه و وزن صد دانه مشخص شد. مقدار پروتئین دانه به روش کجلدال اندازه‌گیری شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SAS و مقایسه میانگین‌ها با روش دانکن و در سطح احتمال ۵ درصد انجام شد.

اطراف انتشار می‌یابد (۱۰). از مسیرهای دیگر تولید متانول در گیاهان می‌توان به تجزیه لیگنین (۹ و ۱۸)، مسیر بازسازی پروتئین‌ها (۲۲)، مسیر تثبیت تک کربنه با استفاده از تتراهیدروفولیت (۱۱) و دمتیلاسیون DNA (۱۵) اشاره کرد. این ترکیب فرار آلی پس از تولید در گیاه یا از طریق روزنه از برگ خارج و وارد لایه مرزی اتمسفری تروپوسفر می‌شود (۱۳) و یا بخش دیگر متانول تولید شده در گیاهان در آب داخل بافت‌ها ذخیره شده و مقداری از آن در داخل گیاهان ابتدا به فرمالدئید و سپس به اسید فورمیک و در نهایت به CO_2 تبدیل می‌شود. این CO_2 تولید شده می‌تواند بر آسیمیلایون CO_2 در گیاهان اثر بگذارد (۱۶). به عبارت دیگر گیاهان می‌توانند متانول محلول پاشی شده روی آنها را به راحتی جذب نموده و آن را به عنوان یک منبع کربنی مورد استفاده قرار دهند زیرا متانول در مقایسه با CO_2 مولکول کوچکتری است که به راحتی توسط گیاهان جذب و مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۲). برخی از بررسی‌ها نشان داده که محلول پاشی متانول در بوته‌هایی از گیاهان زراعی که با کمبود آب مواجه هستند بیوماس را افزایش و در گیاهان زراعی دارای آب کافی، بیوماس را کاهش می‌دهد (۲۵). به عنوان مثال مشاهده شده است که محلول پاشی متانول روی بوته‌های توتون در شرایط کمبود آب وزن تر بوته‌های توتون را افزایش داد و مقدار افزایش ماده خشک تولید شده توسط گیاه توتون به مقدار متانول مصرف شده بستگی داشت (۲۶). لی و همکاران (۱۹) اعلام کردند که عملکرد دانه، وزن دانه‌ها و تعداد غلاف در بوته‌هایی از سویا که با متانول تیمار شده بودند، به طور معنی‌داری در مقایسه با شاهد افزایش یافت. طی بررسی‌های این محققان مشخص شد که محلول پاشی متانول ۲۵ درصد حجمی، بیشترین اثر را بر رشد و افزایش عملکرد سویا داشت. همچنین محلول پاشی متانول بر روی بادام زمینی نشان داد که تیمار ۲۰ درصد حجمی متانول سبب افزایش شاخص سطح برگ، سرعت رشد گیاه، سرعت رشد غلاف، راندمان مصرف تشعشع، افزایش عملکرد غلاف و دانه، افزایش وزن صد دانه، افزایش تعداد غلاف رسیده و مقدار پروتئین دانه بادام زمینی شده است (۷). در بررسی‌های احیایی (۱) روی نخود با محلول پاشی ۳۰ درصد حجمی متانول تعداد غلاف، وزن دانه، وزن صد دانه، تعداد دانه در بوته، عملکرد دانه، عملکرد بیولوژیک و شاخص برداشت افزایش یافت. بررسی‌های احیایی (۱) تأثیر مثبت محلول پاشی متانول بر رشد و عملکرد و اجزای عملکرد نخود در منطقه مشهد را نشان داد. در این پژوهش غلظت‌های مختلف متانول و تنش خشکی در بازه گسترده‌تر و دقیق‌تری مورد بررسی قرار می‌گیرند.

مواد و روش‌ها

به منظور بررسی اثر محلول پاشی متانول و تنش خشکی بر عملکرد و برخی خصوصیات مورفولوژیک نخود (رقم (ILC482))

نتایج و بحث

ارتفاع بوته

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که از نظر ارتفاع بوته اثر متانول و مقدار آب آبیاری معنی دار ($P < 0.01$) شد (جدول ۱). در بین مقادیر آبیاری، بیشترین ارتفاع ساقه با $34/5$ سانتی متر مربوط به آبیاری کامل بود که نسبت به سایر مقادیر آبیاری افزایش معنی داری را نشان داد. کمترین ارتفاع با $25/3$ سانتی متر مربوط به مقدار آبیاری 50% درصد نیاز آبی بود که نسبت به شاهد، 9 سانتی متر کاهش یافت (جدول ۲). احیایی (۱) در بررسی روی گیاه نخود بیشترین ارتفاع بوته را در دور آبیاری 10% روز گزارش کرد. بالاتر بودن ارتفاع بوته در آبیاری کامل را می توان به رشد نامحدود بودن گیاه نخود و تحریک رشد رویشی در اثر افزایش دفعات آبیاری و همچنین افزایش طول دوره رویش نخود نسبت داد (۹). در تیمار محلول پاشی، غلظت 60% درصد حجمی متانول با $31/4$ سانتی متر بیشترین ارتفاع بوته را داشت. غلظت های صفر، 20% و 40% درصد حجمی متانول از این نظر تفاوت معنی داری با یکدیگر نداشتند (جدول ۲). اثر متقابل آبیاری و متانول بر ارتفاع بوته معنی دار ($P < 0.05$) شد در آبیاری کامل و 75% درصد نیاز آبی با افزایش غلظت متانول ارتفاع بوته روند افزایشی داشت ولی در آبیاری 50% درصد افزایش غلظت متانول ارتفاع بوته را به مقدار جزئی کاهش داد (جدول ۳). در بررسی احیایی (۱) بیشترین ارتفاع ساقه در تیمار 20% درصد حجمی متانول با 33 سانتی متر مشاهده شد. میرآخوری و همکاران (۵) طی بررسی های انجام شده بر روی سویا به این نتیجه رسیدند که تیمارهای 7% ، 14% و 21% درصد حجمی متانول دارای ارتفاع بیشتری نسبت به شاهد و سایر تیمارها بودند. همچنین صفرزاده ویشگاهی (۷) بیشترین ارتفاع بوته در بادام زمینی را در تیمار 30% درصد حجمی متانول مشاهده کرد. در بررسی میرآخوری و همکاران (۶) بر روی لوبیا قرمز، غلظت های 20% ، 25% و 30% درصد حجمی متانول ارتفاع بیشتری نسبت به سایر تیمارها داشت.

تعداد شاخه

با توجه به نتایج تجزیه واریانس اثرات آبیاری، متانول و اثرات متقابل آنها بر تعداد شاخه معنی دار ($P < 0.01$) شدند (جدول ۱). در بین سطوح آبیاری، آبیاری کامل با تعداد $10/8$ شاخه بیشترین انشعابات فرعی را داشت و مقدار آبیاری 75% و 50% درصد نیاز آبی به ترتیب با 9 و $8/3$ شاخه در مراتب بعدی قرار داشتند (جدول ۲). در بررسی احیایی (۱) بیشترین ($12/2$) و کمترین ($10/3$) تعداد شاخه به ترتیب در دور آبیاری 10% و 20% روز بدست آمد. افزایش تعداد شاخه در گیاه نخود در آبیاری کامل نسبت به سایر مقادیر آبیاری به علت تأمین رطوبت لازم و افزایش رشد رویشی است در این ارتباط رشد نامحدود

بودن این گیاه شرایط را برای تداوم رشد رویشی فراهم می کند (۹). در بین تیمار محلول پاشی، غلظت 60% درصد حجمی متانول با تعداد $11/4$ شاخه بیشترین انشعابات را تولید کرد که نسبت به سایر تیمارهای محلول پاشی تفاوت معنی داری را نشان داد. سایر تیمارها شامل متانول صفر، 20% و 40% درصد حجمی از این نظر تفاوت معنی داری با یکدیگر نداشتند (جدول ۲). در اثر متقابل آبیاری و متانول، در سطوح مختلف آبیاری با افزایش غلظت متانول تعداد شاخه ها افزایش پیدا کرد به طوری که بیشترین تعداد شاخه با $14/3$ انشعاب مربوط به آبیاری کامل و غلظت 60% درصد حجمی متانول و کمترین تعداد شاخه با $7/3$ انشعاب مربوط به آبیاری 50% درصد نیاز آبی و متانول صفر مشاهده شد (جدول ۳). میرآخوری و همکاران (۵) در بررسی بر روی سویا بیشترین تعداد شاخه را در غلظت های 7% ، 14% و 21% درصد حجمی متانول مشاهده کردند که محلول پاشی 14% درصد حجمی با میانگین $18/3$ دارای بیشترین تعداد شاخه بود. همچنین در بررسی میرآخوری و همکاران (۶) بر روی لوبیا قرمز محلول پاشی 20% درصد حجمی متانول با میانگین 4 شاخه نسبت به سایر تیمارها دارای میانگین بیشتری بود.

تعداد غلاف در ساقه اصلی

نتایج تجزیه واریانس داده ها نشان داد که اثر مقدار آب آبیاری و متانول بر تعداد غلاف در ساقه اصلی معنی دار ($P < 0.01$) شد (جدول ۱). به طوری که بیشترین تعداد غلاف در آبیاری کامل با $22/2$ غلاف مشاهده شد که نسبت به سایر مقادیر آبیاری افزایش معنی داری را نشان داد و کمترین تعداد غلاف مربوط به مقادیر آبیاری 75% و 50% درصد نیاز آبی بود که نسبت به آبیاری کامل 15% درصد کاهش یافت. نتایج بدست آمده با نتایج احیایی (۱) مطابقت دارد به طوری که در بررسی نامبرده بیشترین تعداد غلاف در نخود در دور آبیاری (کمتر 10%) روز مشاهده شد. در تیمار محلول پاشی، غلظت 40% درصد حجمی متانول با $20/1$ غلاف بیشترین تعداد غلاف در ساقه اصلی را داشت که با غلظت 60% درصد حجمی متانول تفاوت معنی داری نداشت ولی از شاهد و غلظت 20% درصد با میانگین ($16/8$) به طور معنی داری بیشتر بود (جدول ۲). در بررسی احیایی (۱) روی نخود بیشترین تعداد غلاف در محلول پاشی 30% درصد حجمی متانول مشاهده شد. اثر متقابل آبیاری و متانول بر تعداد غلاف در ساقه اصلی نیز معنی دار ($P < 0.05$) شد. در مقادیر آبیاری کامل و 50% درصد با افزایش غلظت متانول تعداد غلاف ساقه اصلی افزایش یافت ولی در آبیاری 75% درصد نیاز آبی بیشترین ($18/3$) و کمترین (12) غلاف به ترتیب در غلظت 40% و 60% درصد حجمی متانول مشاهده شد (جدول ۳).

جدول ۱- نتایج تجزیه واریانس خصوصیات مورفولوژیک، عملکرد و اجزای عملکرد نخود

منابع تغییرات	درجه آزادی	ارتفاع بوته (سانتی متر)	تعداد شاخه ها	تعداد ساقه اصلی	تعداد غلاف	تعداد دانه	وزن دانه در بوته	وزن صد دانه	عملکرد دانه (کیلو گرم در هکتار)	شاخص برداشت	عملکرد بیولوژیک (کیلو گرم در هکتار)	شاخص برداشت	پروتئین دانه (درصد)
بلوک آبیاری	۲	۰/۸ ^{ns}	۵/۸ ^{**}	۱۰/۵ [*]	۱۰/۵ ^{ns}	۶۷۱۲/۳ ^s	۱۴۱۰/۴ [*]	۰/۲۳ ^{ns}	۶۷۱۳۹/۵ [*]	۰/۰۵۵ ^{**}	۱۴۱۰/۴ [*]	۰/۰۵۵ ^{**}	۱۶/۳ ^s
بلوک آبیاری	۲	۲۶۳/۶ ^{**}	۳۰/۸ ^{**}	۱۶/۳ ^{ns}	۱۶/۳ ^{ns}	۵۸۰/۳۱۶ [*]	۵۸۰/۳۱۶ [*]	۲۰/۹ ^{ns}	۵۸۰۳۹/۵ ^{**}	۰/۲۶۴ ^{**}	۱۸۰۳۹۳/۷ ^{**}	۰/۲۶۴ ^{**}	۳۳/۳ ^s
بلوک آبیاری	۴	۷/۶ ^{ns}	۳/۰۳ ^{**}	۱/۶ ^{ns}	۱۰/۵ ^{ns}	۵۰۶۸/۵ ^{ns}	۷۰۸۰/۶ ^{ns}	۱۹/۳ ^{ns}	۴۶۶۰۸/۳ ^{**}	۰/۰۰۵۳ ^{**}	۴۶۶۰۸/۳ ^{**}	۰/۰۰۵۳ ^{**}	۹/۵ ^s
بلوک آبیاری	۳	۶/۶ ^{**}	۳۱/۳ ^{**}	۳۰/۹ ^{**}	۵۸/۹ ^{**}	۳۳۱۱۶/۱ ^{**}	۳۳۱۱۶/۱ ^{**}	۳۵/۵ [*]	۳۳۱۴۹/۴ ^{**}	۰/۰۳۱۶ ^{**}	۳۳۱۴۹/۴ ^{**}	۰/۰۳۱۶ ^{**}	۱۹/۱۹ ^{**}
بلوک آبیاری	۶	۲/۴ ^{**}	۲/۳ ^{**}	۱۹/۱ [*]	۵/۶ ^{**}	۱۹۳۰/۵ ^{ns}	۱۰۲۹۸/۸ [*]	۶۳ ^{ns}	۴/۶۶ ^{**}	۰/۰۱۱۶ ^{ns}	۱۰۲۹۸/۸ [*]	۰/۰۱۱۶ ^{ns}	۶/۳ ^s
خطا E	۱۸	۱/۷	۰/۶	۲/۹	۵/۴	۰/۴۶	۱۳/۳	۱۳/۳	۲۹۳۹/۱	۰/۰۰۰۵	۲۹۳۹/۱	۰/۰۰۰۵	۵/۰۹
C.V		۳/۵	۸/۶	۹/۴	۱۳/۱	۱۶/۵	۵/۷	۱۴/۲	۴/۱	۵/۱	۴/۱	۵/۱	۱۲/۱

جدول ۲- نتایج مقایسه میانگین اثر مقادیر آبیاری و غلظت های متانول بر خصوصیات مورفولوژیک و اجزای عملکرد نخود

صفات	ارتفاع بوته (سانتی متر)	تعداد شاخه	تعداد ساقه اصلی	تعداد غلاف	تعداد ساقه فرعی	تعداد دانه	وزن دانه در بوته (گرم)	وزن صد دانه	برداشت	عملکرد دانه (کیلو گرم در هکتار)	عملکرد بیولوژیک (کیلو گرم در هکتار)	پروتئین دانه (درصد)
مقدار آبیاری (درصد)	۳۴/۵ ^a	۱۰/۸ ^a	۳۲/۳ ^a	۱۴ ^a	۳۹/۸ ^{ab}	۷/۸ ^{ab}	۲۵/۳ ^a	۰/۵۰ ^a	۱۲۲۴/۴ ^a	۳۴۱۴/۱ ^a	۲۴۱۴/۱ ^a	۲۰/۱ ^a
سطوح متانول	۳۱/۳ ^b	۹ ^b	۱۶/۰ ^b	۱۳/۱ ^a	۲۸ ^b	۶/۳ ^b	۳۴/۱ ^a	۰/۴۳ ^{ab}	۸۹۴/۵ ^b	۱۸۶۲/۹ ^b	۱۸۶۲/۹ ^b	۱۷/۸ ^a
	۲۵/۳ ^c	۸ ^c	۱۵/۲ ^b	۹/۲ ^b	۳۰/۱ ^a	۸/۰ ^a	۲۶/۳ ^a	۰/۴۱ ^b	۶۹۴/۷ ^c	۱۶۶۶/۶ ^b	۱۶۶۶/۶ ^b	۱۷/۶ ^a
	۲۹/۶ ^b	۸ ^c	۱۶/۸ ^b	۹/۶ ^b	۲۶/۴ ^c	۶/۱ ^c	۳۳/۵ ^b	۰/۴۱ ^a	۷۳۴/۸ ^d	۱۷۳۳/۸ ^d	۱۷۳۳/۸ ^d	۱۳/۱ ^d
	۲۹/۷ ^b	۸ ^c	۱۶/۸ ^b	۱۰/۲ ^b	۲۶/۸ ^c	۶/۳ ^c	۳۳/۸ ^b	۰/۴۴ ^c	۸۳۳/۱ ^c	۱۸۸۲/۷ ^c	۱۸۸۲/۷ ^c	۱۶/۶ ^c
	۳۰/۳ ^{ab}	۹ ^b	۲۰/۱ ^a	۱۳/۶ ^a	۳۰/۵ ^b	۸/۱ ^b	۲۶/۶ ^{ab}	۰/۴۸ ^b	۱۰۰۴/۳ ^b	۲۰۵۱/۱ ^b	۲۰۵۱/۱ ^b	۲۰/۱ ^b
	۳۱/۴ ^a	۱۱/۴ ^a	۱۸/۳ ^b	۱۵/۳ ^a	۳۳/۶ ^a	۹/۵ ^a	۲۸/۳ ^a	۰/۵۳ ^a	۱۱۸۸/۳ ^a	۲۲۵۷/۳ ^a	۲۲۵۷/۳ ^a	۲۳/۵ ^a

تعداد غلاف در ساقه فرعی

در اوایل رشد زایشی، رشد بسیار سریعی داشته در صورتی که رطوبت لازم فراهم شود میزان فتوسنتز جاری افزایش یافته که منجر به تشکیل گل های بیشتر در گیاه شده که به افزایش غلاف های بارور و تولید دانه کمک می کند (۹). اثرات متقابل آبیاری و متانول بر تعداد دانه در بوته نیز معنی دار ($P < 0.05$) شد. در آبیاری کامل با افزایش غلظت متانول تعداد دانه در بوته افزایش یافت ولی در آبیاری ۷۵ و ۵۰ درصد در غلظت های صفر و ۲۰ درصد، تعداد دانه در بوته به مقدار جزئی کاهش یافت. در مجموع بیشترین تعداد دانه در آبیاری کامل و غلظت ۶۰ درصد حجمی متانول (۳۶ دانه در بوته) مشاهده شد (جدول ۳). در بررسی میرآخوری و همکاران (۶) بر روی لوبیا قرمز بیشترین تعداد دانه در بوته مربوط به تیمار ۲۵ و ۳۰ درصد حجمی متانول با میانگین (۷۸/۳۳ و ۷۵) گرم بدست آوردند.

وزن دانه در بوته

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که اثرات آبیاری و متانول به ترتیب در سطح ($P < 0.05$) و ($P < 0.01$) معنی دار شدند (جدول ۱). در بین مقادیر آبیاری، مقدار ۵۰ درصد نیاز آبی و آبیاری کامل به ترتیب با ۸/۰۹ و ۷/۸ گرم بیشترین وزن دانه در بوته را داشتند که تفاوت معنی داری با یکدیگر نداشتند (جدول ۲). در تیمار محلول پاشی با افزایش غلظت متانول وزن دانه در بوته افزایش یافت به طوری که در غلظت ۶۰ درصد حجمی متانول بیشترین وزن دانه (۹/۵ گرم) مشاهده شد که نسبت به شاهد ۶۴ درصد افزایش نشان داد و با سایر غلظت ها تفاوت معنی داری داشت (جدول ۲). افزایش وزن دانه در بوته در تیمار محلول پاشی متانول را می توان به افزایش سطح برگ نسبت داد که موجب افزایش سطح سبز نسبت به مخزن می شود.

وزن صد دانه

با توجه به نتایج تجزیه واریانس اثر متانول بر وزن صد دانه معنی دار ($P < 0.05$) شد (جدول ۱). در تیمار محلول پاشی، غلظت ۶۰ درصد حجمی متانول و شاهد به ترتیب بیشترین (۲۸/۲۰) و کمترین (۲۳/۵۲) وزن صد دانه را داشتند (جدول ۲). طبق تحقیقات احیایی (۱) در محلول پاشی متانول، غلظت ۲۰ و صفر درصد حجمی به ترتیب بیشترین (۲۴ گرم) و کمترین (۲۱/۷۵ گرم) وزن صد دانه را داشتند. در بررسی میرآخوری و همکاران (۶) بر روی لوبیا قرمز تیمار ۳۰ درصد حجمی متانول با میانگین ۵۰/۴۶ گرم و پس از آن تیمار ۲۵ و ۲۰ درصد به ترتیب با میانگین ۵۰/۲ و ۴۹/۷ گرم دارای بالاترین وزن صد دانه بودند. طبق گزارشات سوفانی و همکاران (۳) بر روی نخود حداکثر وزن صد دانه به میزان ۳۶/۹۸ گرم در تیمار ۱۰ درصد حجمی متانول مشاهده گردید. احتمالاً عامل افزایش وزن صد

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که اثرات آبیاری و محلول پاشی متانول و همچنین اثرات متقابل آبیاری و متانول بر تعداد غلاف در ساقه فرعی معنی دار ($P < 0.01$) شدند (جدول ۱). به طوری که بیشترین تعداد غلاف در آبیاری کامل با ۱۴ غلاف مشاهده شد و کمترین تعداد غلاف مربوط به مقادیر آبیاری ۵۰ و ۷۵ درصد نیاز آبی بود که نسبت به آبیاری کامل به ترتیب ۳۱ و ۶ درصد کاهش یافت. (جدول ۲). طبق گزارشات احیایی (۱) تعداد غلاف در ساقه فرعی در دور آبیاری کمتر (۱۰ روز) نسبت به دور آبیاری ۲۰ روز ۲۳ درصد افزایش یافت. سینگ و همکاران (۲۹) گزارش کردند که شرایط محیطی اثر معنی داری بر عملکرد و اجزای عملکرد ارقام دارند و اثر متقابل محیط و ژنوتیپ نیز تمام اجزای عملکرد را تحت تاثیر قرار می دهد، به طوری که تنش خشکی تعداد غلاف های پوک را در مقایسه با شرایط بدون تنش افزایش می دهد. در تیمار محلول پاشی متانول بیشترین تعداد غلاف در ساقه فرعی در غلظت ۶۰ درصد حجمی با میانگین ۱۵/۲ و کمترین غلاف در ساقه فرعی (۹/۶ عدد) در متانول صفر درصد مشاهده شد (جدول ۲). در بررسی احیایی (۱) بیشترین (۴۲) و کمترین (۳۲) تعداد غلاف در ساقه فرعی به ترتیب در محلول پاشی شاهد و غلظت ۳۰ درصد حجمی متانول مشاهده شد. در اثرات متقابل آبیاری و متانول، در مقادیر مختلف آبیاری با افزایش غلظت متانول تعداد غلاف ساقه فرعی افزایش یافت به طوری که بیشترین (۱۷ غلاف) مربوط به آبیاری کامل و غلظت ۶۰ درصد حجمی متانول و کمترین (۸/۳ غلاف) در مقدار ۵۰ درصد نیاز آبی و شاهد مشاهده شد (جدول ۳).

در بررسی های ویشگایی و همکاران (۷) بر روی بادام زمینی بیشترین تعداد غلاف در ساقه فرعی در محلول پاشی ۲۰ درصد حجمی متانول مشاهده شد. یونگ لی و همکاران (۱۹) در بررسی بر روی سویا بیشترین تعداد غلاف را در تیمار ۲۵ درصد حجمی متانول مشاهده کردند. به نظر می رسد در شرایط فراهم بودن رطوبت قابل دسترس طول دوره رشد زایشی و میزان فتوسنتز جاری افزایش می یابد که منجر به تشکیل گل های بیشتر در هر گل آذین می شود.

تعداد دانه در بوته

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که اثر متانول بر تعداد دانه در بوته معنی دار ($P < 0.01$) شد (جدول ۱). در تیمار محلول پاشی، غلظت ۶۰ درصد حجمی متانول با ۳۳/۶ دانه بیشترین تعداد دانه در بوته را داشت که با غلظت ۴۰ درصد حجمی متانول تفاوت معنی داری را نشان نداد ولی نسبت به شاهد و غلظت ۲۰ درصد به طور معنی داری بیشتر بود (جدول ۲). احیایی (۱) بیشترین و کمترین تعداد دانه در بوته نخود را به ترتیب در دور آبیاری ۱۰ و ۲۰ روز گزارش کرد. گیاه نخود

مشاهده شد (جدول ۳). یونگ لی و همکاران (۱۹) در بررسی بر روی سویا، بیشترین عملکرد دانه را در محلول پاشی ۲۰ درصد حجمی متانول مشاهده کردند. در بررسی ماده‌پیان و همکاران بر روی پنبه، محلول پاشی ۲۰ درصد متانول بیشترین عملکرد دانه را تولید کرد. طبق گزارش نانومورا و همکاران (۲۳) گیاهان تیمار شده با متانول می‌توانند فتوسنتز خالص خود را افزایش دهند و عملکرد خود را بهبود بخشند. آنها همچنین اعلام کردند متانول سبب افزایش راندمان تبدیل کربن می‌شود. متانول در مقایسه با مولکول CO_2 کوچک‌تر است که می‌تواند به راحتی توسط گیاهان سه کربنه برای افزایش عملکرد ماده خشک و به عنوان منبع کربن درون گیاهان مورد استفاده قرار گیرند در واقع متانول با ایجاد تاخیر در پیری برگ‌ها سبب فعالیت فتوسنتزی بیشتر در برگ‌ها می‌شود که این خود به افزایش عملکرد منجر می‌شود (۲۵).

عملکرد بیولوژیک

نتایج حاصل از تجزیه واریانس نشان داد، که اثرات آبیاری، متانول و همچنین اثرات متقابل آبیاری و متانول بر عملکرد بیولوژیک معنی دار ($P < 0.01$) شدند (جدول ۱). به طوری که در بین مقادیر آبیاری، آبیاری کامل با $2414/1$ کیلوگرم در هکتار و مقدار ۵۰ درصد نیاز آبی با $1666/6$ کیلوگرم در هکتار به ترتیب بیشترین و کمترین عملکرد بیولوژیک در هکتار را داشتند (جدول ۲). در بررسی احیایی (۱) روی نخود بیشترین و کمترین عملکرد بیولوژیک با 2370 و 1709 کیلوگرم در هکتار به ترتیب در دور آبیاری ۱۰ و ۲۰ روز گزارش شد. در تیمار محلول پاشی با افزایش غلظت متانول عملکرد بیولوژیک افزایش یافت به طوری که غلظت‌های ۶۰ و ۴۰ درصد حجمی متانول به ترتیب با $2257/2$ و $2051/1$ کیلوگرم در هکتار بالاترین عملکرد بیولوژیک را به خود اختصاص دادند. که نسبت به سایر تیمارها تفاوت معنی داری داشتند و غلظت‌های صفر و ۲۰ درصد حجمی متانول با $1733/8$ و $1882/7$ کیلوگرم در هکتار کمترین عملکرد بیولوژیک را دارا بودند (جدول ۲). مخدوم و همکاران (۲۱) در بررسی بر روی پنبه بیشترین عملکرد بیولوژیک را در تیمار ۳۰ درصد حجمی متانول مشاهده کردند. در بررسی میرآخوری و همکاران (۶) بر روی لوبیا قرمز بیشترین عملکرد بیولوژیک به تیمار ۳۰ درصد حجمی متانول با میانگین 9821 کیلوگرم در هکتار اختصاص داشت. در این ارتباط به نظر این محققان باکتری‌های متیلوتروف در افزایش سطح برگ مؤثرند. بر اساس نتایج سوفانی و همکاران (۳) بر روی نخود بالاترین میزان عملکرد بیولوژیک $7533/3$ کیلوگرم در هکتار در غلظت ۲۰ درصد حجمی متانول مشاهده شد که حدود ۳۴ درصد نسبت به شاهد افزایش نشان داد. در اثر متقابل آبیاری و متانول بیشترین عملکرد بیولوژیک با میانگین 2940 کیلوگرم در هکتار در آبیاری کامل و

دانه را می‌توان ناشی از افزایش بیوماس دانست که هنگام پر شدن غلاف‌ها به صورت انتقال مجدد در اختیار دانه‌ها قرار می‌گیرد (۳).

عملکرد دانه

نتایج حاصل از تجزیه واریانس داده‌ها نشان داد که اثر آبیاری بر عملکرد دانه معنی دار ($P < 0.01$) شد (جدول ۱). به طوری که بیشترین عملکرد $1224/4$ کیلوگرم در هکتار) به تیمار آبیاری کامل اختصاص داشت که با آبیاری به مقدار ۷۵ درصد نیاز آبی تفاوت معنی داری نشان داد و کمترین عملکرد در آبیاری به مقدار ۵۰ درصد نیاز آبی ($694/7$ کیلوگرم در هکتار) مشاهده شد (جدول ۲). بالاتر بودن عملکرد دانه در آبیاری کامل را می‌توان به برتری گیاه از نظر سرعت و دوره پر شدن دانه و بهبود اجزای عملکرد به ویژه تعداد غلاف در بوته نسبت داد. در شرایط آبیاری کامل میزان فتوسنتز و تولید مواد پرورده افزایش یافته و در نتیجه از طریق افزایش سرعت پر شدن دانه وزن دانه و در نهایت عملکرد آن افزایش می‌یابد (۸). همچنین اثر متانول بر عملکرد دانه نیز معنی دار ($P < 0.01$) شد (جدول ۱). در تیمار محلول پاشی با افزایش غلظت متانول عملکرد دانه افزایش یافت به طوری که غلظت ۶۰ درصد متانول با $1188/7$ کیلوگرم در هکتار بیشترین عملکرد دانه را داشت و نسبت به سایر غلظت‌های متانول افزایش معنی داری را نشان داد. با محلول پاشی غلظت ۶۰ درصد متانول، عملکرد دانه نسبت به شاهد، ۶۴ درصد افزایش یافت. عملکرد دانه در غلظت‌های ۲۰ و ۴۰ درصد متانول نسبت به شاهد به ترتیب ۱۴ و ۳۸ درصد افزایش داشتند (جدول ۲). با توجه به اینکه مراحل گل‌دهی این گیاهان با شروع گرما و افزایش تنفس نوری مواجه است بنابراین متانول با خنک کردن سطح کانوپی و افزایش دی‌اکسید کربن دریافتی می‌تواند فتوسنتز خالص را بالا ببرد و در نتیجه آن عملکرد را افزایش می‌دهد. در بررسی سوفانی و همکاران (۳) بر روی نخود محلول پاشی ۲۰ درصد حجمی متانول بیشترین عملکرد دانه ($2425/5$ کیلوگرم در هکتار) را تولید کرد که حدود ۵۰ درصد نسبت به شاهد افزایش نشان داد. میرآخوری و همکاران (۵) در بررسی بر روی سویا گزارش کردند که غلظت‌های ۱۴ و ۲۱ درصد حجمی متانول به ترتیب با میانگین 1754 و 2108 کیلوگرم در هکتار بیشترین عملکرد را داشتند و کاربرد متانول در تیمارهای ۱۴ و ۲۱ درصد حجمی به ترتیب موجب $16/8$ درصد و $40/40$ درصد افزایش عملکرد نسبت به تیمار شاهد شده است. اثر متقابل آبیاری و متانول نیز بر عملکرد دانه ($P < 0.05$) معنی دار شد. در سطوح مختلف آبیاری با افزایش غلظت متانول عملکرد دانه افزایش یافت به طوری که بیشترین عملکرد دانه با 1505 کیلوگرم در هکتار مربوط به آبیاری کامل و غلظت ۶۰ درصد حجمی متانول و کمترین عملکرد با $533/3$ کیلوگرم در هکتار مربوط به مقدار ۵۰ درصد نیاز آبی و متانول صفر

سطح سبز و همچنین ایجاد زودرسی در محصول می تواند شاخص برداشت را افزایش دهد (۲۳). اثرات متقابل آبیاری و متانول بر شاخص برداشت معنی دار نشد.

پروتئین دانه

با توجه به نتایج تجزیه واریانس فقط اثر متانول بر پروتئین دانه معنی دار ($P < 0.01$) شد (جدول ۱). در بین تیمار محلول پاشی، غلظت ۶۰ و ۴۰ درصد حجمی متانول با ۲۳/۵ و ۲۰/۸ درصد بیشترین پروتئین را دارا بود که نسبت به غلظت های (صفر و ۲۰) درصد حجمی تفاوت معنی داری را نشان داد (جدول ۲). علت این امر را می توان به افزایش فعالیت باکتری های متیلوتروف و افزایش تولید سایتوکینین که بر سنتز پروتئین در دانه های نخود اثر گذاشته است نسبت داد (۱۹). همچنین در بررسی میرآخوری و همکاران (۶) روی لوبیا قرمز بالاترین درصد پروتئین مربوط به بیشترین غلظت متانول (۳۰ درصد) بود.

سپاسگزاری

در پایان از کلیه پرسنل مزرعه تحقیقاتی دانشکده کشاورزی مشهد که ما را در اجرای این تحقیق یاری کردند کمال تشکر و قدردانی را دارم.

محلول پاشی ۴۰ درصد حجمی متانول و کمترین عملکرد بیولوژیک با ۱۶۰۵ کیلو گرم در هکتار در مقدار ۵۰ درصد نیاز آبی و متانول ۲۰ درصد مشاهده شد (جدول ۳). در مقادیر آبیاری ۷۵ درصد و ۵۰ درصد نیاز آبی، غلظت ۶۰ درصد متانول بیشترین عملکرد بیولوژیک را داشتند و نسبت به سایر غلظت ها در هر دو تیمار آبیاری تفاوت معنی داری داشتند. اما در آبیاری کامل، بیشترین عملکرد بیولوژیک به غلظت ۴۰ درصد متانول اختصاص داشت که با غلظت ۶۰ درصد تفاوت معنی داری نداشت و تفاوت آن با سایر غلظت ها معنی دار بود (جدول ۳).

شاخص برداشت

با توجه به نتایج تجزیه واریانس اثر آبیاری و متانول بر شاخص برداشت معنی دار ($P < 0.01$) شدند (جدول ۱). به طوری که بیشترین و کمترین شاخص برداشت به ترتیب در آبیاری کامل و مقدار ۵۰ درصد نیاز آبی مشاهده شد (جدول ۲). در بین تیمارهای محلول پاشی، بیشترین شاخص برداشت ۵۲ درصد مربوط به متانول ۶۰ درصد و کمترین شاخص برداشت ۴۱ درصد مربوط به متانول صفر درصد بود (جدول ۲). شاخص برداشت بیانگر میزان انتقال مواد آلی ساخته شده از منبع به مخزن می باشد، بدیهی است که هر چه مقدار مواد فتوسنتزی بیشتری از اندام های سبز گیاه به دانه ها منتقل شود سهم وزن دانه از کل گیاه افزایش می یابد (۸). متانول با افزایش

جدول ۳- نتایج مقایسه میانگین اثر متقابل مقادیر آبیاری و محلول پاشی متانول بر خصوصیات مورفولوژیک و اجزای عملکرد نخود

عملکرد دانه (کیلوگرم در هکتار)	عملکرد بیولوژیک (کیلوگرم در هکتار)	تعداد دانه در بوته	تعداد غلاف ساقه فرعی	تعداد غلاف ساقه اصلی	تعداد شاخه	ارتفاع بوته (سانتی متر)	متانول	آبیاری (درصد)
۹۸۸/۷ ^d	۲۲۴۰/۰ ^{dc}	۲۳/۳ ^c	۱۰/۶ ^{de}	۱۹/۶ ^b	۹ ^{cd}	۳۳/۳ ^b	.	۱۰۰
۱۰۶۶ ^d	۲۴۶۰/۰ ^{bc}	۲۷/۳ ^{cde}	۱۳/۳ ^{bc}	۲۰/۶ ^b	۹/۳ ^{bc}	۳۳/۴ ^b	۲۰	
۱۳۲۸ ^b	۲۹۴۰/۰ ^a	۳۲/۶ ^{ab}	۱۵/۳ ^{ab}	۲۴/۳ ^a	۱۰/۶ ^b	۳۵/۶ ^a	۴۰	
۱۵۰۵ ^a	۲۸۱۰/۰ ^{ab}	۳۶ ^a	۱۷ ^a	۲۴/۳ ^a	۱۴/۳ ^a	۳۵/۶ ^a	۶۰	
۶۴۲/۳ ^h	۱۷۴۸/۳ ^c	۲۷ ^{cde}	۱۰ ^{de}	۱۷/۶ ^{bc}	۷/۶ ^{de}	۲۹/۳ ^c	.	۷۵
۷۸۴/۷ ^{fg}	۱۶۶۶/۷ ^c	۲۶/۶ ^{de}	۱۰ ^{de}	۱۵ ^{cd}	۸/۳ ^{cde}	۳۱/۱ ^c	۲۰	
۹۶۸/۷ ^{de}	۱۷۲۳/۳ ^c	۲۷/۶ ^{cde}	۱۶ ^a	۱۸/۳ ^{bc}	۹/۳ ^{bc}	۳۱/۱ ^c	۴۰	
۱۱۸۲ ^c	۲۶۶۳/۳ ^{dc}	۳۰/۶ ^{bcd}	۱۶/۶ ^a	۱۲ ^d	۱۰/۶ ^b	۳۳/۵ ^b	۶۰	
۵۳۳/۳ ⁱ	۱۷۳۰/۰ ^e	۲۸/۳ ^{cd}	۸/۳ ^e	۱۳/۳ ^d	۷/۳ ^c	۲۶/۲ ^d	.	۵۰
۶۴۸/۴ ^h	۱۶۰۵/۰ ^e	۲۶/۶ ^{de}	۹ ^e	۱۵ ^d	۷/۶ ^{de}	۲۴/۴ ^d	۲۰	
۷۱۸ ^{gh}	۱۸۳۳/۳ ^c	۳۱/۳ ^{bc}	۹/۶ ^{de}	۱۷/۶ ^{bc}	۹ ^{cd}	۲۵/۳ ^d	۴۰	
۸۷۹ ^f	۱۹۲۳/۳ ^{dc}	۳۴/۳ ^{ab}	۱۲ ^{dc}	۱۸/۳ ^{bc}	۹/۳ ^{bc}	۲۵/۱ ^d	۶۰	

- ۱- احيایی ح.ر. ۱۳۸۹. تاثیر تنش خشکی و محلول پاشی متانول بر برخی خصوصیات مورفولوژیک دو رقم نخود (*Cicer arietinum* L.) در شرایط مزرعه و گلخانه. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد.
- ۲- پارسا م. و باقری ع. ۱۳۸۷. حبوبات. انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- ۳- سوفانی م.، پاک نژاد ف.، نادعلی س.، الهی پناه ف. و غفاری م. ۱۳۸۹. ارزیابی اثر محلول پاشی متانول بر عملکرد و اجزای عملکرد نخود. یازدهمین کنگره علوم زراعت و اصلاح نباتات.
- ۴- عزیزاده ا. ۱۳۸۰. رابطه آب و خاک و گیاه. دانشگاه امام رضا. انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد.
- ۵- میرآخوری م.، پاک نژاد ف.، اردکانی م.ر.، ناظری پ. و وزان س. ۱۳۸۹. اثر محلول پاشی متانول بر عملکرد و اجزای عملکرد سویا. یازدهمین کنگره علوم زراعت و اصلاح نباتات.
- ۶- میرآخوری م.، پاک نژاد ف.، وزان س.، ناظری پ.، ریحانی ی. و مرتضی پور ح. ۱۳۸۹. اثر محلول پاشی متانول بر عملکرد و اجزای عملکرد لوبیا قرمز. یازدهمین کنگره علوم زراعت و اصلاح نباتات.
- ۷- ویشکایی م.، نورمحمدی ق.، مجیدی ا. و ربیعی ب. ۱۳۸۶. اثر متانول بر رشد و عملکرد بادام زمینی. ویژه نامه مجله علمی پژوهشی علوم کشاورزی. سال سیزدهم، شماره (۱) صفحه ۱۰۲-۸۷.
- ۸- رضائیان زاده ا. ۱۳۸۷. تاثیر آبیاری تکمیلی بر عملکرد و اجزای عملکرد و شاخص های رشد سه رقم نخود. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد.
- 9- Amthor J. 2003. Efficiency of Lignin biosynthesis: aguantitative analysis. *Ann. Bot.* 91:673-695.
- 10- Chassemi F., Jakeman A.Y., and Nix M.A. 1995., Salinisation of Land and water resourses. University of New south wales press LTD.
- 11- Cossins E.A. 1987. Folat biochemistry and the metabolism of once- Carbon units . In D.Davies, ed, the Biochemistry of plants, Vol11. Academic press, San Diego. CA, PP.317-353.
- 12- Downie A., Miyazaki S., Bohnert H., john P., Coleman J., Parry M., and Haslam R. 2004. Expression profiling of the response of *Arabidopsis thaliana* to methanol Stimulation. *phytochem.*65:2305-2316.
- 13- Fall , R., benson, A., 1996. Leaf methanol , the Simplest natural product from plants. *Trends plant Sci .* 1:296-301.
- 14- Fall R., and Benson A.A. 1996. Leaf methanol – the simplest natural product from plants. *Trends plant Sci.* 1: 296-301.
- 15- Galbally E., and Kiristine W. 2002. The production of Methanol by Flowering plant and the Global Cycle of Methanol . *j. Atmos. Chem.* 43(3): 195-229.
- 16- Ivanova E.G., Doronina N.V., Shepelyakovskaya A.O., Laman A.G., Brovko F.A., Trotsenko Y.A. 2000. Facultative and obligate aerobic methylbacteria synthesize cytokinhns. *Microbiol.* 69:646-651.
- 17- Lee H.S., Madhaiyan C.W., Kim S.J., Choi K.Y., Chung T.M. 2006. Physiological enhancement of early growth of rice seedling (*Oryza sativa* L.) by production of phytohormone of N₂- Fixing methylotrophic isolated. *Bio. Fretil. Soils.* 42: 402-408.
- 18- Lewis N.G., and Yamamoto E. 1990. Lignin: occurrence, biogenesis and biodegradation. *Annu. Rev. plant physiol. Plant Mol. Biol.* 41, 455-496
- 19- Li Y., Gupta J., and Siyumbano A.K. 1995 . Effect of Methanol on Soybeen photosynthesis and Chlorophyll . *j . plant Nutr .* 18: 1875- 1880.
- 20- Madhaiyan M., Poonguzhali S., and Sundaram S.P. 2006. New insight into foliar applied methanol influencing phylloplance methylotrophic dynamics and growth promotion of cotton (*Gossypium hirsutum* L.) *Environment and Experiment Botany*, V: 57, Issues 1-2 Pages 168-176.
- 21- Makhdum I.M., Nawaz A., Shabab M., Ahmad F., and Illahi F. 2002. Physiological response of cotton to methanol foliar application *Journal of Research (Science)*, Bahauddin Zakariya University, Multan, Pakistan. Vol. 13, No. I, pp. 37-43.
- 22- Mortensen L.M. 1995. Effects of foliar sprays of methanol on growth of some greenhouse plans. *Sci. Hort.* 64: 187-191.
- 23- Nonomura A.M., and Benson A.A. 1992. The path of carbon in photosynthesis: Improved crop yields with methanol, *Proc. National Acad. Sci., USA*, 89, 9794-9798.
- 24- Ober E. 2001. The search for drought tolerance in sugar beet. *British sugar Beet Review* 69(1): 40-43.
- 25- Ramberg H.A., Bradley J.S.C ., Olson J.S.C., Nishio J.N., Mark Well J., and Oysterman J.C. 2002 .The Role of Methanol in promoting plant Growth : An update. *Rev. plant Biochem . Biotechmol .* 1.113-126.
- 26- Ramirez I., Dorta F., Espinoza V., Jimenez E., Mercado A., and Pen H. 2006. Effects of foliar and root application of methanol on the growth of *Arabidopsis*, tobacco, and tomato plants. *Plant and Soil* Volume 289, Numbers 1-2:

- 30-44.
- 27- Saxena N.P., Sethi S.C., Krishnamurty L., and Haware M. P. 1995. Physiological approaches to genetic enhancement of drought resistance in chickpea. In: International congress on integrated studies on drought tolerance of higher plants. Interdrought, Aug. 1995. Montpellier, France.
- 28- Silim S.N., and Saxana M.C., and Singh K.B. 1993. Adaptation of Spring-Sown Chickpea to The Mediterranean basin. II. Factors influencing yield under drought . Field Crops Research 34:137-141.
- 29- Singh P. 1991. Influence of water deficits on phenology, growth and dry matter allocation in chickpea (*Cicer arietinum* L.). Field Crop Res. 2: 1-15.
- 30- Zbiec I., Karezmarczyk S., and Podsiadlo C. 2003. Response of some cultivar plant to methanol as compared to supplemental irrigation. Electronic Journal of Polish Agricultural Universitties. Agronomy, Volume6, Issue1.

Archive of SID

Foliar Application of Methanol and Irrigation Amonges on Chickpea Yields and Yield Components

Sh. Taherabadi^{1*} - M. Parsa² - A. Nezami³

Received: 29-8-2011

Accepted: 6-11-2011

Abstract

Recent researches show foliar applied methanol increases growth and development of numerous C₃ crops in warm and arid growing conditions. So an experiment was carried out in split plot based on randomize complete block design with three replications during 2009 growing season at Mashhad Ferdowsi University, Agricultural Station. Irrigation (100, 75 and 50 percent of water requirement) was main plot and foliar application of methanol (0, 20, 40 and 60 volume percent) was subplot. Each concentration of methanol spryed on chickpea shoots after podding with 10 days interval. The results showed that the effects of foliar application of methanol on yield and yield components were significant. Spray of 60 percent methanol affected biological yield, yield and yield components more than other treatments. So that increased number of pods, 100-grain weight, number of secondary branch per plant, plant height, seed weight, seed number per plant and harvest index.

Keywords: Chickpea, Methanol, Irrigation, Yield, Protein

1,2,3- MSc Student, Assistant Professor and Associate Professor, Department of Agronomy and Plant Breeding, Faculty of Agriculture, Ferdowsi University of Mashhad, Respectively

(* - Corresponding Author Email: sh_taherabadi2009@yahoo.com)